

ЕКОНОМІКА, ОРГАНІЗАЦІЯ І УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ

УДК 379.85+338.48

Богданова Ж.А., викладач,

Сімферопольський коледж Київського національного університету

ПОНЯТТЯ ТА ВИДИ ТУРИСТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

Визначено сутність туризму, його види та суб'єкти здійснення, а також особливості діяльності підприємств туристичної галузі та їх вплив на організацію і ведення бухгалтерського обліку

Постановка проблеми. Сфера послуг належить до найбільш перспективних галузей економіки, що швидко розвиваються. Підвищення життєвого рівня населення активно стимулює розвиток сфери відпочинку, важливу роль в якій відіграє туристичний бізнес.

Сучасна індустрія туризму є однією з найбільш прибуткових та динамічних галузей світового господарства. На долю туристичної діяльності припадає біля 10% валового національного доходу, світових інвестицій, робочих місць та світових споживчих витрат.

Розвиток туризму здійснює великий вплив на соціально-економічний розвиток кожної з країн світу – в тому числі і України. Зокрема туристичний бізнес сприяє розвитку таких галузей господарства, як будівництво, транспорт, торгівля, сільське господарство, зв'язок, виробництво товарів народного споживання, готельний, ресторанный бізнес тощо.

Туристична діяльність є досить специфічною, що безпосередньо впливає на організацію господарської діяльності самого підприємства, і в тому числі на організацію та ведення бухгалтерського обліку на ньому.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Останнім часом питання туризму досягло широкого розповсюдження. В наукових виданнях опубліковано значну кількість статей присвячених туристичній діяльності. Дослідженнями в області туризму як економічної категорії займаються такі науковці як С.М. Биржаков, Г.О. Ворошилова, В.В. Гловацька, Л. Гонтажевська, А.Ю. Єременко, О. Камушков, О.О. Колесник, О.О. Косинець, М.М. Костриця, М.І. Лепкий, І.Г. Павленко, І. Скавронська та ін. Щодо розгляду зазначеної тематики у сфері бухгалтерського обліку, то таким дослідженням займалися Т.С. Осадча, Н.М. Петрова, В.І. Попович, Н. Сяноцька, О.В. Сметанко, І.В. Янчева та ін.

Метою дослідження є визначення сутності туризму, його видів і суб'єктів здійснення, а також вивчення

особливостей діяльності підприємств туристичної галузі та ведення обліку в них.

Викладення основного матеріалу дослідження. Найбільшого розквіту туризм досяг у ХХ столітті, коли став невід'ємною частиною життя і відпочинку людей. "Туристичний бум" стався завдяки зростанню купівельної спроможності населення, збільшенню вільного часу у людей, успішного розв'язання транспортних проблем.

Основоположником сучасного туризму вважається Томас Кук, який у 1843 році організував тур залізницею для 570 людей в сусіднє місто. Успіх переріс у туристичний бізнес. Саме Кук добився вагомим групових знижок на перевезення та інші туристичні послуги. З 1856 року подорожі Європою стали регулярними та увійшли в моду, було створено туристичне агентство Кука та його філії в інших країнах [1, с. 22].

Вперше незалежна Україна заявила про себе як про самостійного партнера на ринку туризму на Варшавському туристичному ярмарку і туристичному салоні в Познані в 1993 році, уклавши понад 300 контрактів, переважно з приймання туристів у країну [10, с. 701].

У сучасних умовах розвиток туризму, як і будь-якої іншої галузі економіки, залежить від гнучкості підприємств галузі, тобто здатності легко видозмінюватися відповідно до потреб та запитів споживачів туристичного продукту.

Основним документом, що регулює здійснення туристичної діяльності в Україні, є Закон України "Про туризм" від 18.11.2003 року № 1282-IV [4], в якому встановлені загальні правові, організаційні, виховні та соціально-економічні принципи реалізації державної політики України в області туризму.

Туристична сфера, як і будь-яка галузь економіки, має свій специфічний понятійний апарат. Основні терміни, що використовуються у сфері туристичної діяльності згідно ст. 1 ЗУ "Про туризм" [4], викладені в таблиці 1.

Таблиця 1. Поняття, що притаманні туристичній індустрії

Поняття	Характеристика
1	2
Безпека в галузі туризму	Сукупність факторів, що характеризують соціальний, економічний, правовий та інший стан забезпечення прав і законних інтересів громадян, юридичних осіб та держави в галузі туризму.
Ваучер	Форма письмового договору на туристичне або екскурсійне обслуговування
Туризм	Тимчасовий виїзд особи з місця постійного проживання в оздоровчих, пізнавальних, професійно-ділових чи інших цілях без здійснення оплачуваної діяльності в місці перебування
Турист	Особа, яка здійснює подорож по Україні або до іншої країни з не забороненою законом країни перебування метою на термін від 24 годин до одного року без здійснення будь-якої оплачуваної діяльності та із зобов'язанням залишити країну або місце перебування в зазначений термін
Туристичний продукт	Попередньо розроблений комплекс туристичних послуг, який поєднує не менше ніж дві такі послуги, що реалізуються або пропонується для реалізації за визначеною ціною, до складу якого входять послуги перевезення, послуги розміщення та інші туристичні послуги, не пов'язані з перевезенням і розміщенням (послуги з організації відвідувань об'єктів культури, відпочинку та розваг, реалізації сувенірної продукції тощо)
Супутні туристичні послуги та товари	Послуги та товари, призначені для задоволення потреб споживачів, надання та виробництво яких несуттєво скоротяться без їх реалізації туристам
Характерні туристичні послуги та товари	Послуги та товари, призначені для задоволення потреб споживачів, надання та виробництво яких суттєво скоротяться без їх реалізації туристам
Просування туристичного продукту	Комплекс заходів, спрямованих на створення та підготовку до реалізації туристичного продукту чи туристичних послуг (організація рекламно-ознайомлювальних подорожей, участь у спеціалізованих виставках, ярмарках, видання каталогів, буклетів тощо)
Місце продажу (реалізації) туристичних послуг	Країна, в якій зареєстровано відповідний суб'єкт господарювання, що реалізує туристичний продукт
Місце надання туристичних послуг	Країна, на території якої безпосередньо надаються туристичні послуги
Туристичні оператори (далі – туроператори)	Юридичні особи, створені згідно із законодавством України, для яких виключною діяльністю є організація та забезпечення створення туристичного продукту, реалізація та надання туристичних послуг, а також посередницька діяльність із надання характерних та супутніх послуг і які в установленому порядку отримали ліцензію на туроператорську діяльність
Туристичні агенти (далі – турагенти)	Юридичні особи, створені згідно із законодавством України, а також фізичні особи – суб'єкти підприємницької діяльності, які здійснюють посередницьку діяльність з реалізації туристичного продукту туроператорів та туристичних послуг інших суб'єктів туристичної діяльності, а також посередницьку діяльність щодо реалізації характерних та супутніх послуг і які в установленому порядку отримали ліцензію на турагентську діяльність

З метою обґрунтування сутності поняття “туризм” звернемося до довідкової та навчальної літератури (табл. 2).

Таблиця 2. Визначення поняття “туризм” у довідковій та навчальній літературі

Джерело	Визначення
Биржаков М.Б. Введение в туризм: Учебник для студентов высших учебных заведений [1, С. 39]	Туризм – це тимчасове переміщення людей з місця свого постійного проживання в іншу країну (або іншу місцевість на території своєї країни) у вільний час в цілях отримання задоволення та відпочинку, оздоровчих і лікувальних, гостьових, пізнавальних, релігійних або в професійно-ділових цілях, але без заняття на місці тимчасового перебування (відвідування) роботою, яка оплачується із місцевого фінансового джерела
Гордієнко К.Д. Економічний тлумачний словник. Понятійна база законодавства України у сфері економіки [3, С. 312]	Туризм – тимчасовий виїзд особи з місця постійного проживання в оздоровчих, пізнавальних, професійно-ділових чи інших цілях без здійснення оплачуваної діяльності в місці перебування. Туризм – діяльність осіб, які здійснюють поїздки і перебувають у місцях, що знаходяться за межами їх звичайного середовища на термін від 24 годин до одного року, з будь-якою метою, але без здійснення діяльності, що оплачується з джерел, які знаходяться у місці відвідування
Сокол Т.Г. Основи туристичної діяльності: підручник [9, С. 81]	Туризм – сфера діяльності людей, пов’язана з подорожами та мандрівками, що виконує ряд функцій політичного, економічного й культурного характеру. Всі функції проявляються як на рівні особистості, так і на рівні суспільства в цілому
Мальська М.П. Основи туристичного бізнесу: Навчальний посібник [8, С. 21]	Туризм – вид рекреації, пов’язаний із виїздом за межі постійного місця проживання, активний відпочинок, під час якого відновлення працездатності поєднується з оздоровлювальними, пізнавальними, спортивними і культурно-розважальними цілями

Як видно з табл. 1 сутність туризму полягає у тимчасовому переміщенні людей з місця їх постійного проживання в іншу місцевість з будь-якою метою, але без здійснення діяльності, що оплачується з джерел, які знаходяться у місці відвідування.

Оскільки сутність окремо взятого явища найкраще проявляється через розкриття його функцій¹, з’ясуємо, які саме функції виконує туризм. На основі опрацювання наукової літератури виділено наступні функції туризму (рис. 1).

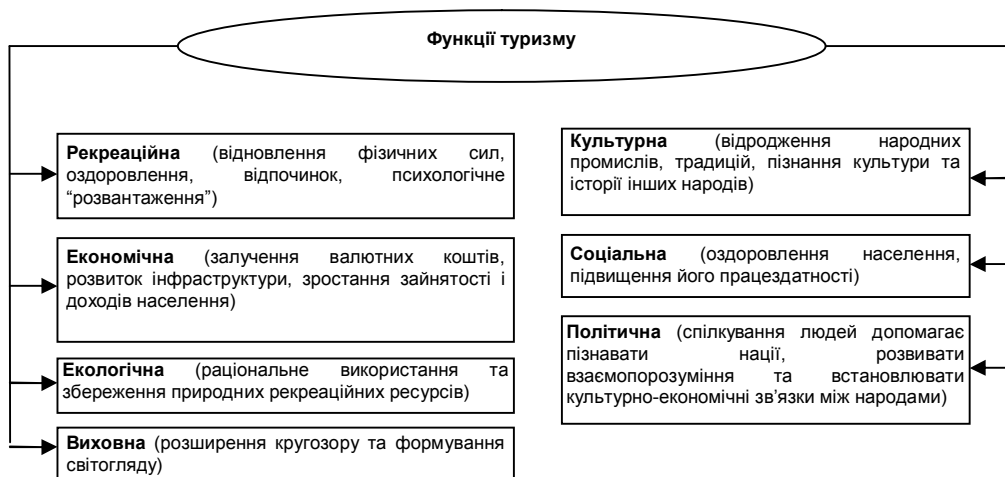

Рис. 1. Функції туризму [7, с. 9; 9, с. 82-83]

З рис. 1 видно, що туризм виконує досить різні функції і торкається практично всіх сфер суспільного життя. Проте крім зазначених функцій, необхідно відокремити також стимулюючу функцію, суть якої полягає в тому, що туризм стимулює людей заощаджувати для того, щоб подорожувати, бачити нові місця, відпочивати, відновлювати свої сили.

З огляду на диференціацію зазначених функцій, виділяють різні організаційні форми та види туризму.

На рис. 2 представлені організаційні форми туризму згідно ст. 4 ЗУ “Про туризм”.

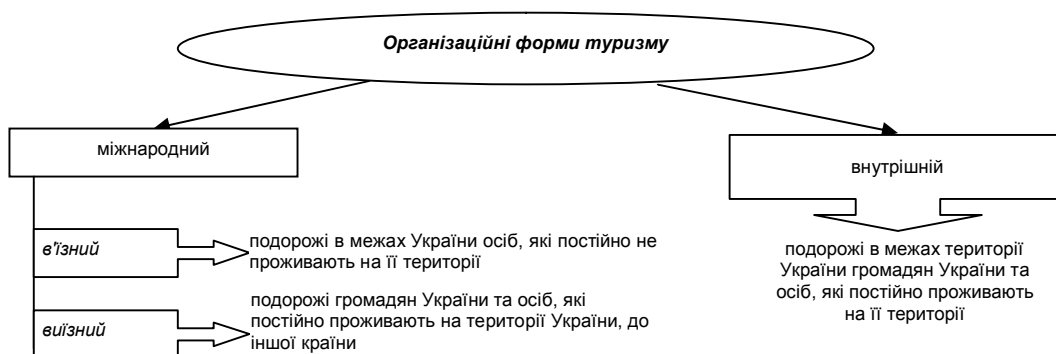

Рис. 2. Організаційні форми туризму відповідно до ЗУ “Про туризм”

¹ Функції – це форма прояву сутності, зовнішнє проявлення певних властивостей, діяльність, відображення, це роль, виконувана певним об’єктом, процесом в системі відносин [5, с. 41]

В Україні за I квартал 2009 року спостерігається негативні тенденції розвитку в'їзного туризму. Це пояснюється складною економічною та політичною ситуацією, яка існує на сьогодні в країні.

Кількість в'їзних (іноземних) туристів в Україні зменшилась. Станом на 01.04.2009 року до України подорожували 3,8 млн. іноземних туристів, що на 20 % або 938 тис. осіб менше, ніж за аналогічний період 2008 року [3].

За кордон виїжджали 3,2 млн. українських туристів, що на 1 % або на 48 тис. осіб менше, ніж за аналогічний період 2008 року [3].

Залежно від категорій осіб, які здійснюють туристичні подорожі (поїздки, відвідування), їх цілей, об'єктів, що

використовуються або відвідуються в ЗУ "Про туризм" визначено наступні види туризму:

- дитячий, молодіжний, сімейний, для осіб похилого віку, для інвалідів;
- культурно-пізнавальний, лікувально-оздоровчий, спортивний, релігійний, екологічний (зелений), сільський, підводний, гірський;
- пригодницький, мисливський, автомобільний, самодіяльний [4].

Проте, зазначені види туризму не охоплюють всіх особливостей туристичної діяльності, тому на рис. 3 наведено більш розгалужену класифікацію туризму, яка максимально враховує всі його види.

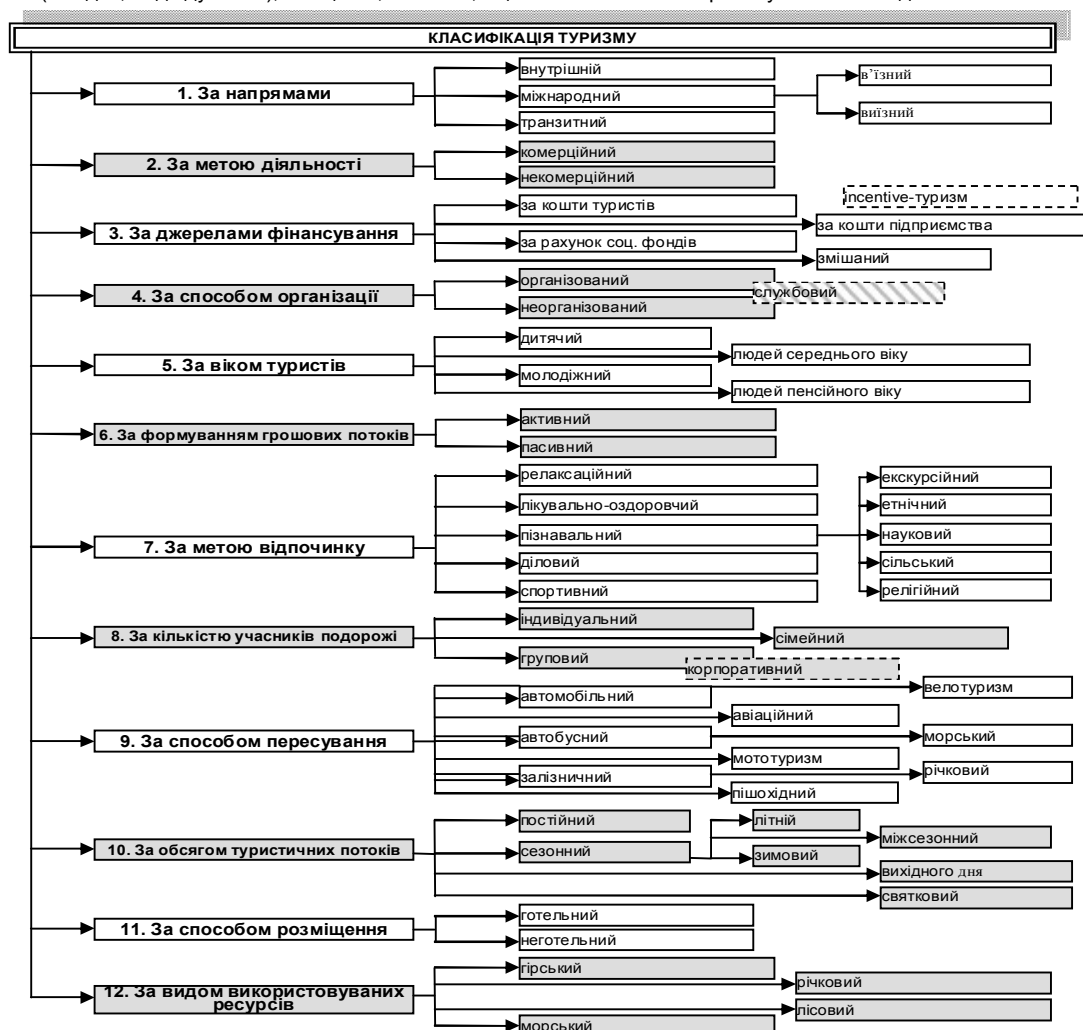

Рис. 3. Класифікація туризму [6, с. 173]

Окрім зазначених на рис. 3 видів туризму залежно від специфіки наданих послуг та виконаних робіт, можна також виділити такі види туризму, як спортивно-оздоровчий, водний, діловий, культурно-пізнавальний, сільський "зелений", екологічний, укендовий, молодіжний, екскурсійна діяльність. Крім того, в останній час досить популярними серед туристів стали альпінізм, дельтапланетаризм, мисливський туризм, спелеотуризм, яхтинг тощо.

Усе це розмаїття видів туристичної діяльності потребує правильної організації та постановки бухгалтерського обліку, а також налагодженої системи внутрішнього контролю.

У зв'язку з поєднанням різних галузей господарства, на туристичному ринку виділяють досить велику кількість різних суб'єктів, що на ньому функціонують.

Так, М.Б. Биржакова зазначає, що учасниками туризму є:

– *споживачі* – туристи, що споживають туристичний продукт у вигляді поодиноких або комплексних послуг, робіт і товарів;

– *організатори туризму* – індустрія відправки та індустрія прийому, в тому числі посередники – туроператори і турагенти. Останні достатньо чітко відносяться до категорії організаторів за суттю їх видів діяльності, а підприємства туристичної індустрії (перевізники, засоби розміщення, харчування тощо) є виконавцями предметних елементів тур продукту – різноманітних послуг, робіт, а також продавців товарів для туристів;

– *державна*, яка очікує податкових надходжень до бюджету від будь-яких видів діяльності, в тому числі і від туристичної діяльності [1, с. 39-40].

У сучасних умовах господарювання суттєво зростає кількість роздрібних фірм, що пропонують туристичні послуги і позбавлені дуже часто юридичної і господарської незалежності. Також змінився характер діяльності туристичних гуртових фірм, які перетворились в туроператорів, які пропонують повний комплекс турпослуг у вигляді інклюзив-турів. Ще з'явилися великі корпорації, що засновані на капіталі транспортних, торгових, страхових компаній і банків, і здійснюють операції по наданню туристичних послуг клієнтам. Це велике підприємство туристичного бізнесу, яке на основі системи участі об'єднує широке коло фірм, що надають різні види туристичних послуг. Великі туристичні корпорації організують туристичні комплекси.

Основними організаторами туризму виступають туроператори і турагенти, які займаються наданням туристичних послуг, але ведення ними фінансово-господарської діяльності та відображення господарських операцій в обліку суттєво відрізняються.

Перш за все, різниця між ними полягає в тому, що туроператори є виробниками туристичного продукту, вони формують тури, розробляючи маршрути, замовляють різного роду туристичні послуги у їх безпосередніх виробників – готельних підприємств, транспортних організацій, підприємств харчування, закладів культури, екскурсійних бюро тощо. А турагент є посередником між туроператором і туристом. Він діє на підставі договорів (агентських угод) і за певний відсоток реалізує продукт туроператора.

Туроператор найчастіше виступає як оптовий продавець, реалізуючи свої путівки за допомогою турагента. Одночасно туроператор може продавати свої путівки самостійно.

Деякі туроператори мають свою матеріальну базу у вигляді засобів розміщення проживаючих, харчування, розважальних закладів тощо. До таких туроператорів належать готелі, мотелі, туристичні комплекси, бази та будинки відпочинку, пансіонати тощо. В усьому світі санаторно-курортні (оздоровчі) заклади відносяться до сфери туризму. В нашій країні санаторії відносять до лікувальних закладів, але незважаючи на це більшість з них має ліцензію на здійснення туристичної діяльності і проходять сертифікацію засобів розміщення для тимчасового проживання та харчових блоків.

Отже, туроператор має два варіанти реалізації туристичних продуктів, і кожен з них, відповідно, впливає на організацію та ведення бухгалтерського обліку, зокрема витрат, які необхідно понести при формуванні туристичного продукту (витрати на заробітну плату і відрахування на соціальні заходи, витрати на харчування, екскурсійні витрати, витрати на проживання, господарські витрати, страхові платежі, місцеві податки тощо). При цьому турагент здійснює лише посередницьку діяльність за агентською угодою між туроператорами і туристами і несе значно менші витрати, ніж туроператор, оскільки діяльність турагента спрямована лише на пошук споживача туристичних послуг.

Бухгалтерський облік на підприємствах туристичної сфери насамперед покликаний своєчасно та в повному обсязі відображати необхідну інформацію про фактично понесені витрати та собівартість туристичного продукту, а також забезпечувати проведення аналізу фінансово-господарської діяльності з метою виявлення внутрішньогосподарських резервів та попередження їх нерационального використання.

Висновки та перспективи подальших досліджень.

За результатами дослідження сутності туризму, а також вивчення особливостей діяльності підприємств туристичної сфери, дійшли наступних висновків:

1) туризм – з одного боку, це діяльність людини (споживача турпослуг) спрямована на задоволення потреб у відпочинку, лікуванні, пізнавальних, ділових та інших цілях і передбачає її тимчасове переміщення з основного місця проживання, що призводить до ряду соціально-економічних відносин. З іншого боку, туризм – форма ведення бізнесу, яка ставить за мету отримання прибутків, шляхом організації і забезпечення чужого відпочинку;

2) основними суб'єктами туристичної діяльності є турагенти і туроператори, головним завданням яких є формування туристичного продукту з метою подальшого його продажу туристам та іншим покупцям і організація надання туристичних послуг;

3) основною різницею між туроператором і турагентом є те, що туроператори є безпосередніми виробниками туристичного продукту, а турагенти займаються пошуком споживача туристичних послуг і виступають посередниками між такими споживачами та туроператорами;

4) різноманітність видів діяльності, здійснюваних туристичними підприємствами, та різниця між турагентами і туроператорами безпосередньо впливають на процес організації і ведення бухгалтерського обліку на таких підприємствах, що і є перспективним напрямом подальших досліджень.

Список використаної літератури.

1. Биржаков М.Б. Введение в туризм: Учебник для студентов высших учебных заведений / М.Б. Биржаков. – [8-е изд.]. – Москва – Санкт-Петербург: Издательский дом "Герда", 2006. – 510 с. 2. Гордієнко К.Д. Економічний тлумачний словник. Понятійна база законодавства України у сфері економіки. / К.Д. Гордієнко. – [2-ге вид.]. – К.: КНТ, 2007. – 360 с. 3. Дані про стан розвитку туризму в Україні, за I кв 2009 року // <http://tourism.gov.ua/publ.aspx?id=1879>. 4. Закон України "Про туризм" зі змінами та доповненнями від 18.11.2003 року № 1281 [Електронний ресурс]. – К. – ООО "Експерт Софт". – Системные требования: Pientium – 100, RAM 32 Mb, SVGA 1Mb, CD ROM 4x, Руссифицированное ОС Windows 98, ME, 2000, XP, 1320 Mb на HDD. 5. Кірейцев Г.Г. Развитие бухгалтерского обліку: теорія, професія, міжпредметні зв'язки: монографія / Г.Г. Кірейцев. – Житомир: ЖДТУ, 2007. – 235 с. 6. Колесник О.О. Формування класифікаційних ознак туризму в системі економічних аспектів розвитку суспільства / О.О. Колесник // Вісник Житомирського державного технологічного університету / Економічні науки. – Житомир: ЖДТУ, 2009. - №1(47). – С.171-175. 7. Любіцева О.О. Ринок туристичних послуг (геопросторові аспекти) / О.О. Любіцева. – [2-ге вид.]. – К.: Альтерпрес, 2005. – 436 с. 8. Мальська М.П. Основи туристичного бізнесу: Навчальний посібник. / М.П. Мальська, В.В. Худо, В.І. Цибух. – К.: Центр навчальної літератури, 2004. – 272 с. 9. Сокол Т.Г. Основи туристичної діяльності: підручник / Т.Г. Сокол; за заг. ред. В.Ф. Орлова. – К.: Грамота, 2006. – 264 с. 10. Финансово-кредитный словарь. Т.ІІ. К-П / Гл. редактор В.Ф. Гарбузов. – М.: Финансы и статистика, 1986. – 511 с.

БОГДАНОВА Ж.А. – викладач Сімферопольського коледжу Київського національного університету

